

Nye tall om ungdom

Seksuell orientering, mobbing i skolen og psykisk helse

Kristinn Hegna

Opplever homofile og lesbiske ungdommer negative reaksjoner og mobbing på bakgrunn av sin seksuelle orientering? Regjeringen og skoleverket har de senere år fokusert mye på mobbing blant barn og unge i skolen. Undersøkelser av trivsel og miljø avslører at en del elever blir mobbet, og programmer og prosjekter for å endre på dette gjennomføres ved mange skoler. Kartleggingsverktøyene som brukes av skolene selv og den store *Elevundersøkelsen* (tidligere «Elevinspektørene») måler forekomsten av mobbing i skolen, men spør sjelden etter årsakene til mobbingen. Spørsmål knyttet til seksuell orientering har ikke vært fokusert i særlig grad, heller ikke i norsk forskning for øvrig.

I denne artikkelen vil vi bruke data fra den landsrepresentative undersøkelsen Ung i Norge 2002 for å undersøke hvordan seksuell tiltrekning til motsatt og samme kjønn samvarierer med opplevd mobbing, trusler og vold. Her ble over 5 000 ungdommer i videregående skole stilt spørsmål om forelskelse, seksuell tenning og seksuell erfaring. Tidligere analyser av dette datamaterialet viser at det blant unge med tiltrekning til samme kjønn er en høyere andel som er ensomme, har depressive symptomer, lav selvfølelse og høyt rusmiddelbruk sammenlignet med andre unge (Hegna 2007, Hegna og Rossow 2007). Negative reaksjoner og opplevelser av mobbing fra jevnaldrende trekkes fram som en av årsakene til at en del unge homofile og lesbiske opplever vanskeligheter i ungdomsårene, både fra forskerhold (se f.eks. Hegna 2007a, Hegna 2007b) og fra relevante organisasjoners side. Dersom det er tilfelle at unge som rapporterer tiltrekning til samme kjønn opplever mobbing eller trusler om vold oftere enn andre unge, gir dette en pekepinn om at spørsmål om seksuell orientering også bør komme inn sterkere i arbeidet mot mobbing i skolen.

Data og metode

Ung i Norge 2002 er en stor landsdekkende, representativ undersøkelse av skoleungdoms liv og interesser. Undersøkelsen ble gjennomført ved å dele ut spørreskjema på skolen til alle elever ved et stort utvalg skoler. I denne artikkelen vil vi benytte oss av dataene basert på svarene til mer enn 5 000 elever i videregående skole. I Norge begynner mer enn 90 prosent av årskullene på videregående utdanning. Svarprosenten i *Ung i Norge 2002* er på 92 prosent slik at dette skoleutvalget gir god representativitet, sammenlignet med for eksempel postale undersøkelser. Vi skal likevel være klar over at ungdom som velger å ikke gå på videregående skole, ikke deltok i undersøkelsen. Ved kvantitative ungdomsundersøkelser av denne typen kan lavprevalente fenomener være sårbare for ungdommer som gir useriøse svar (Pape og Storvoll 2006). Det er foretatt en grundig gjennomgang av disse dataene hvor åpenbart useriøse svar er luket ut, før analysene er gjennomført, nettopp for å unngå at sammenhengene blir påvirket av disse.

I undersøkelsen ble det stilt en rekke spørsmål om blant annet mobbing og trivsel på skolen, utsatthet for vold, psykisk helse og seksuell atferd og tiltrekning. Vi stilte spørsmål om elevene noen gang hadde vært forelsket i en gutt og om de noen gang hadde vært forelsket i en jente, og tilsvarende når det gjelder å være seksuelt tent på gutter eller jenter. Dessuten hadde vi spørsmål om ulike typer seksuelle handlinger som man kan ha opplevd i ungdomsårene – med gutter eller med jenter. Denne måten å spørre på medførte at vi kunne kategorisere ungdommene etter om de hadde hatt seksuelle erfaringer bare med motsatt kjønn eller også med samme kjønn. Tilsvarende kunne vi dele ungdommene etter om de hadde følt seksuell eller følelsesmessig tiltrekning til samme kjønn og motsatt kjønn.

På bakgrunn av dette konstruerte vi tre kategorier av ungdom (Hegna og Larsen 2007). Den *første* gruppen er de ungdommene som bare har opplevd tiltrekning til motsatt kjønn og seksuelle erfaringer med motsatt kjønn. I denne gruppen faller noe over 80 prosent av ungdommene totalt sett, men det er forskjell på kjønnene. Det er 94 prosent av guttene som oppgir verken seksuelle erfaringer eller tiltrekning til samme kjønn, mens det blant jentene er 70 prosent som sier det samme. I den *andre* gruppen hadde vi en del ungdommer som hadde hatt noen seksuelle erfaringer med samme kjønn, men som *ikke* hadde vært forelsket i eller seksuelt tent på noen av samme kjønn. Hele 22 prosent av jentene faller i denne gruppen, noe som forklares ved at det er en overvekt av jenter som har prøvd å kline med en annen jente her. I den *tredje* gruppen kategoriserte vi alle de ungdommene som oppgav seksuell eller følelsesmessig tiltrekning til samme kjønn – uavhengig av om de

hadde prøvd dette ut i praksis. Også her er det en viss overvekt av jenter: 2,5 prosent av guttene og 7,5 prosent av jentene havner i denne gruppen etter våre kategoriseringer.

Legg merke til at vi ikke omtaler denne gruppen som *homofile* ungdommer. Vi vet ingenting om deres egen seksuelle selvforståelse da de besvarte skjemaet, og heller ikke om dette er ungdommer som kommer til å ha en homofil/lesbisk identitet i framtiden. Derfor nøyer vi oss med å si at disse ungdommene har opplevd tiltrekning til samme kjønn, eller noen steder: at de viser en homofil (seksuell) orientering.

Resultater

Det første vi vil undersøke er om de tre kategoriene av ungdom som vi har konstruert på bakgrunn av våre spørsmål om seksualitet og tiltrekning, viser ulikt mønster når det gjelder hva de har opplevd av henholdsvis trusler om vold og erting/mobbing på skolen.

Tabell 1. Andelen unge som har opplevd å bli utsatt for trusler om vold hhv én gang eller mer enn en gang i løpet av de siste 12 måneder etter seksuell orientering. Elever i videregående skole 2002. N=5 418. Prosent.

	Verken seksuelle erfaringer eller tiltrekning til samme kjønn (n = 4 462)	Kun seksuelle erfaringer med samme kjønn (n = 715)	Tiltrekning til samme kjønn (n = 274)	Kjikkvadrat
Aldri	85	80	69	
En gang	11	13	20	
2+ ganger	4	7	11	
SUM	100	100	100	60.0, p < .001

Tabell 1 viser andelen som har opplevd å bli utsatt for trusler om vold i løpet av de siste 12 måneder i de tre kategoriene av ungdom. Blant ungdom i videregående skole som har følt seksuell eller følelsesmessig tiltrekning til samme kjønn som dem selv, oppgir 31 prosent at de er blitt utsatt for trusler om vold minst én gang siste år. Dette utgjør en andel som er dobbelt så stor som blant unge som ikke har opplevd slik tiltrekning, og som heller ikke har

noen seksuelle erfaringer med samme kjønn. Gruppen med seksuelle erfaringer med samme kjønn ligger i en mellomposisjon.

Vi har også i spørreskjemaet inkludert spørsmål om man har opplevd «å bli frosset ut, plaget eller ertet på skolen eller på skoleveien». Også her kan vi sammenligne de tre gruppene av ungdom og se om det er forskjeller i forekomsten av opplevd mobbing. Definisjonen av «mobbing» som her er brukt, kan oppfattes som noe vid. Det er spurt både etter indirekte, «usynlig» mobbeatferd som utfrysing, og om mer åpenlys erting og plaging. Både skoletiden og skoleveien er inkludert i spørsmålet. Mange vil ha opplevd å få en negativ kommentar en gang i blant. Å oppleve slikt minst en gang i uken viser til en større regelmessighet og kan kvalifisere for å kalle det som er opplevd, for «mobbing».

Tabell 2. Andelen unge som har opplevd å bli utfrosset, plaget eller ertet på skolen eller på skoleveien i løpet av siste skoleår, etter seksuell orientering. Elever i videregående skole 2002. N=5 418. Prosent.

	Verken seksuelle erfaringer eller tiltrekning til samme kjønn (n = 4 462)	Kun seksuelle erfaringer med samme kjønn (n = 715)	Tiltrekning til samme kjønn (n = 274)	Kjikkvadrat
Aldri	83	87	69	
Noen ganger	13	10	21	
Ukentlig	4	3	9	
SUM	100	100	100	46.8, p < .001

Også her ser vi en tydelig forskjell mellom unge som har opplevd tiltrekning til samme kjønn, og ungdom med en heterofil seksuell orientering. Nesten én av ti unge med en homofil seksuell orientering oppgir å ha blitt utfrosset, plaget eller ertet ukentlig eller oftere i løpet av de siste 12 måneder. Dette er mer enn dobbelt så mange som det vi finner i de to andre kategoriene av ungdom.

Undersøkelsen *Ung i Norge 2002* er en generell undersøkelse som ikke er utformet for å gå i dybden på problemstillinger relatert til særlige forhold ved homofile ungdommers livssituasjon. Spørsmålet om erting og plaging er derfor stilt generelt, og ikke beskrevet som erting og plaging som *skyldes* elevens seksuelle orientering. Vi må derfor være forsiktige med å konkludere med at opptil 30 prosent av dem er blitt mobbet for deres homofile orientering i

løpet av siste år. Likevel er det tankevekkende at såpass mange flere av disse ungdommene opplever mobbing, plaging eller erting enn andre ungdommer.

I det videre skal vi se på forskjeller mellom unge som blir utsatt for mobbing og dem som ikke blir det, og sammenligne unge med ulik seksuell orientering. I hvilken gruppe finner vi flest som rapporterer om ensomhet, depressive symptomer og nedstemthet?

Tabell 3. Andelen unge som oppgir ensomhet, psykiske vansker eller at de gruer seg til å gå til skolen etter seksuell erfaring/tiltrekning og utsattethet for mobbing på skolen. Ung i Norge 2002. Elever fra videregående skole. N = 5366. Prosent.

	Verken seksuell erfaring eller tiltrekning til samme kjønn		Kun seksuelle erfaringer samme kjønn		Tiltrekning til samme kjønn	
	Ikke mobbet	Mobbet ukentlig	Ikke mobbet	Mobbet ukentlig	Ikke mobbet	Mobbet ukentlig
Andel psykiske vansker	8	18	15	24 ^a	17	48
Andel ensom	10	35	9	27	16	64
Andel gruer seg til skole	12	29	13	38	18	43
Antall personer i kolonnen	n = 3646	n = 743	n = 616	n = 89	n = 188	n = 84

a. Alle parvise sammenligninger er signifikante på minst 0,001-nivå, bortsett fra dette paret, som er signifikant på 0.05-nivå

Som tabell 3 viser er det i alle tre grupper av ungdom, flere som opplever psykiske vansker, ensomhet og å grue seg til å gå på skolen, dersom de blir mobbet på skolen. Vi ser også at blant ungdom som ikke blir mobbet, er det en viss økt risiko for psykiske plager, ensomhet og å grue seg til skolen, knyttet til det å ha kjent tiltrekning til en av samme kjønn. Det slående i tabellen er imidlertid den tilleggsrisikoen som oppstår idet man har opplevd tiltrekning til samme kjønn og er mobbet på skolen. Halvparten av disse elevene opplever psykiske vansker, to tredjedeler opplever en følelse av ensomhet og 43 prosent gruer seg til å gå til skolen.

Avslutning

Som kriminologen Eva Tiby (2006) påpeker, er mobbing eller vold på bakgrunn av seksuell orientering noe som *alle* kan oppleve – uavhengig av egen seksuell orientering. I skolesammenheng kan vi tenke oss at mobbing, erting eller andre negative reaksjoner kan få sitt uttrykk som slengbemerkinger på bakgrunn av væremåter som ikke faller inn i de generelle, normative kodene for hva det vil si å være jente eller gutt. I ungdomsårene er det ofte så lite som skal til for å være «avvikende» i forhold til grensene for akseptert og normativ kjønnsatferd. En feminin gutt kan bli mobbet for å være «homo» uavhengig av retningen på sin seksuelle eller følelsesmessige tiltrekning. Småting som å legge det ene beinet over det andre når man sitter, eller å være glad i å lese bøker kan fortolkes av medelever som «feil» og «jentete». Jenter med maskuline væremåter eller klesstil kan oppleve tilsvarende reaksjoner. Slike negative tilbakemeldinger bidrar til å opprettholde stereotypier, rigide normer og signalisere hva som er akseptabel kjønnsatferd i ungdomsårene. Samtidig utsetter det mange ungdommer – både heterofile og homofile – for negative opplevelser.

Innenfor dette vide spekteret av negative reaksjoner, utestenging, erting og mobbing relatert til kjønnsatferd eller seksuell orientering, er det eksempler på hendelser som er mer direkte knyttet til reaksjoner på homoseksualitet og som rettes direkte mot unge som har en åpent kjent homofil orientering. Unge homofile og lesbiske forteller om erfaringer av å ha blitt slått ned på gaten eller blitt slengt ukvemsord etter når de viser kjærtegn til kjæresten sin i det offentlige rom. Andre opplever å bli frosset ut av guttegarde-roben og idrettslaget fordi de er homofile.

En hypotese kan være at det særlig er denne siste typen reaksjoner som oppleves som tyngende og fortvilende. Småerting kan oppleves forskjellig avhengig av om det «treffer» eller ikke, og for unge homofile i en sårbar fase oppleves det kanskje som særlig vanskelig. Alvorlige tilfeller av fysiske angrep er i alle tilfeller uønsket og negative, men det er samtidig forskjell på utsatthet for vold som følge av egen alkoholbruk på byen en helg, og uprovosert vold motivert av homofobi.

Tallene gir grunn til å understreke at seksuell orientering bør være i fokus sammen med etnisitet og kjønn, i arbeidet mot mobbing og erting i skolen. Slik mobbing rammer enkeltelever hardt, og er en trussel mot livskvaliteten til langt flere. Å ta dette på alvor i det forebyggende arbeidet kan gi ringvirkninger ikke bare i skolehverdagen, men for holdningsklimaet vedrørende homoseksualitet i årene som kommer.

Litteratur

- Hegna, K. (2007a). *Homo? Avhandling for Dr.polit.-graden ved Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo*. NOVA rapport NOVA-rapport 1/2007. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Hegna, K. (2007b). Homoseksualitet, homofil identitet og psykisk helse – risikable følelser eller eksperimentering. I: Kvalem, I.L. og L. Wichstrøm (red.), *Ung i Norge. Psykososiale utfordringer*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Hegna, K. og C.J. Larsen (2007). Straightening out the queer? Same sex experience and attraction among young people in Norway. *Culture, Health & Sexuality*, 9(1): 15–30.
- Hegna, K. og I. Rossow (2007). What's Love Got to Do with It? Substance use and social integration for Young People Categorized by Same-Sex Experience and Attractions. *Journal of Drug Issues*, 37(2): 230–256.
- Pape, H. og E. Storvoll (2006). Tenåringers bruk av rusmidler som ikke finnes. En studie av falske positive. *Nordisk Alkohol- og Narkotikatidskrift*, 23(2–3): 97–111.
- Tiby, E. og A-M. Sörberg (2006). *En studie av homofoba hatbrott i Sverige*. Stockholm: Forum för levande historia.